

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף סו

[מכאן ע"פ ביאור חברותא]

במאי קמיפלגי תנא דבי רב [הברייתא הקודמת ששנוייה בתורת כהנים, ונקראת ספרא דבי רב, לפי שהייתה שגורה בבית המדרש] הסוברת שכל ארבעת החגבים המוזכרים בתורה מיבעי ליה כולהו לגופייהו [לצורך עצמם]. **ותנא דבי רבי ישמעאל**, הסובר שסלעם בא לרבויי ראשו ארוך, וחגב אתא למעוטי צרצור, דחגב טמא הוא?

בחגב שראשו ארוך, קמיפלגי!

תנא דבי רב סבר: הא דכתיב "אשר לו כרעים" הרי זה כלל. **ארבה, סלעם, חרגול, חגב למיניהו, פרט.** ואינו סובר ש"למיניהו" דכתיב גבי כל חד מהחגבים הוי כלל.

ולכן, לא דריש במדה של כלל ופרט וכלל! כי היות ובכלל הראשון לא הקפיד בו אלא על כרעים, ואילו "למיניהו" הכתוב אצל כל אחד בא להקפיד לרבות דוקא חגבים הדומים בכל ארבעת הסימנים לחגבים המוזכרים בתורה, הרי כיון שאין שני הכללים דומים, הראשון ושני, אין דנים אותם במידה של כלל ופרט וכלל.

ולכן תנא דבי רב דן במידה של **כלל ופרט** - שאין בכלל אלא מה שבפרט! הלכך, **דמיניה**, דבר שהוא מינו ממש, אין, רק אותו מרבים, אבל דבר **דלאו דמיניה**, לא מרבינן ליה. **ומרבי רק חגב, דדמי ליה משני צדדין**, שאין ראשו ארוך, ויש לו את ארבעת הסימנים.

ואילו **תנא דבי רבי ישמעאל סבר:** הא דכתיב "אשר לו כרעיים" הרי זה כלל. **"ארבה, סלעם, חרגול, חגב" - פרט. "למיניהו", חזר וכלל.**

ודרשינן ליה במדה של כלל ופרט וכלל: **כלל ופרט וכלל, אי אתה זן אלא כעין הפרט. ומרבי כל דדמי ליה בחד צד, בכך שיש לו את ארבעת הסימנים.** ולכן

סלעם ילפינן ליה מארבה וחרגול, שיש לו את ארבעת הסימנים. והמילה סלעם מיותרת, וילפינן מינה לרבות חגבים שראשן ארוך.

קושיא: והאיך יליף תנא דבי רבי ישמעאל את הפסוקים במידה של כלל ופרט וכלל. **והא לא דמי כללא קמא לכללא בתרא.**

כללא קמא, "אשר לו כרעיים" אמר רחמנא. ולכן, רק חגב **דאית ליה** כרעים **אכול.** ואילו חגב **דלית ליה** כרעים **לא תיכול.**

ולעומת זאת **כללא בתרא**, שהוא "למינהו", בא ללמד אותנו – דלא תיכול **עד דשוו בארבעה סימנין!** ואין הכלל האחרון דומה כלל לראשון, ולכן אי אפשר כאן לדרוש במידה של כלל ופרט וכלל.

תירוץ: **תנא דבי רבי ישמעאל**, אפילו **בכללי ופרטי כי האי גוונא** שאין הכללים שווין ואינן דומים ביניהם, **דאין**, הוא דן. דהיינו, שהוא דן ודורש אותן במידה של כלל ופרט וכלל.

ודאמרין נמי בעלמא, דדאין תנא דבי רבי ישמעאל בכללי ופרטי כי האי גוונא, ומה שאומרים אנו תמיד, דתנא דבי רבי ישמעאל דריש כלל ופרט וכלל אפילו אם הכלל האחרון אינו דומה לראשון – **מהכא** ילפינן לה! שכאן מצינו שתנא דבי רבי ישמעאל יליף כלל ופרט וכלל אפילו בכי האי גוונא.

אמר מר: אי שמו חגב, יכול אפילו אין בו כל ארבעת הסימנים הללו נמי יהיה כשר? **תלמוד לומר "למינהו", עד שיהו בו כל ארבעת הסימנים הללו.**

קושיא: אי **אין בו כל ארבעת הסימנים הללו** – **מהכא תיתי** נאמר שחגב זה יהיה טהור?! והרי **ארבה וחרגול כתיב** בתורה, ולהם יש את ארבעת הסימנים, ומהכא תיתי לרבות חגבין, שאינן דומין להם?

תירוץ: אי **לא** הוה **כתיב** בתורה **סלעם**, היינו אומרים **כדקאמרת**, שאי אפשר לרבות חגב שאין לו את ארבעת הסימנים.

אבל **השתא דכתיב סלעם**, ודרשינן מיניה **לרבוויי חגב שראשו ארוך**, אף על פי שאינו דומה לשאר החגבים המוזכרים בפסוק, **אימא לירבי נמי כל זהו כל חגב**,

ואפילו שאינו דומה לשאר החגבים אלא בסימן אחד. שהרי ראינו מ"סלעם" דלא בעינן שהחגב שאנו מרבים יהיה דומה לחגבים הכתובים בתורה בכל הצדדים שלו.

קא משמע לן "למינהו" - עד שיהו בו כל ארבעת הסימנים הללו!

קושיא: מאי שנא התם, בכרייתא דתנא דבי רב, [בדף סה א] **דאמרת סלעם זה רשון, חרגול זה ניפול. ומאי שנא הכא**, בכרייתא דתנא דבי רבי ישמעאל [בדף סה ב], **דאמרת, סלעם זה ניפול, חרגול זה רשון?!**

תירוץ: מר כי אתריה, ומר כי אתריה. "רשון" דתנא דבי רב, הוא אותו אחד הנקרא ניפול אצל תנא דבי רבי ישמעאל. ואותו חגב הנקרא רשון אצל תנא דבי רבי ישמעאל, הוא נקרא ניפול אצל תנא דבי רב. ובין למר ובין למר, סלעם אין לו זנב ולחרגול יש זנב.

[עד כאן ע"פ ביאור חברותא]

*

למדנו במשנה - ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת:

תנו רבנן: אם אין לדג עכשיו סנפיר וקשקשת אבל הוא עתיד לגדל אותם לאחר זמן, כגון דג 'הסולתנית' ו'העפיאן', הוא מותר באכילה. וכן להיפך, אם יש לדג עכשיו סנפיר וקשקשת אבל הם עתידים לנשור ממנו כשהוא עולה מן המים, כגון דג 'אקונס' ו'אפונס' 'כספתיאס' ו'אכספטיאס' ו'אטונס', הוא דג המותר באכילה.

תנן התם: כל דג שיש לו קשקשת בהכרח שיש לו גם סנפיר (ולכן אין צורך לבדוק אם יש לו סנפיר). אמנם להיפך, יש דגים שיש להם סנפיר ואין להם קשקשת, והם אסורים באכילה. כי רק דג שיש לו גם קשקשת וגם סנפיר הוא דג טהור, אבל דג שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת הוא דג טמא. (וכאמור אם יש לו קשקשת הוא דג טהור כי בהכרח יש לו גם סנפיר).

קושיא: מכדי אקשקשת קא סמכינן, ליכתוב רחמנא קשקשת ולא ליכתוב סנפיר: אם הקשקשת היא הקובעת את הכשרות (כי אם יש לו קשקשת בהכרח שיש לו גם סנפיר), מדוע התורה לא כתבה רק את הסימן של קשקשת? תירוץ: אי כתב רחמנא קשקשת ולא כתב סנפיר, הוה אמינא מאי קשקשת סנפיר

ואפי' דג טמא, כתב רחמנא סנפיר וקשקשת: אם היה כתוב רק קשקשת, היינו חושבים ש'קשקשת' זה בעצם 'סנפיר', ואז היינו מכשירים אפילו דג טמא באכילה (כי יש דגים שיש להם סנפיר ואין להם קשקשת). ולכן כתבה התורה גם סנפיר וגם קשקשת. קושיא: והשתא דכתב רחמנא סנפיר וקשקשת, ממאי דקשקשת לבושא הוא? דכתיב "ושריון קשקשים הוא לבוש", וליכתוב רחמנא קשקשת ולא ליכתוב סנפיר: והרי גם לאחר שכתוב סנפיר וקשקשת, מניין לנו שקשקשת היא הלבוש של הדג ולא הסנפירים שלו? (כמו שהמשנה מסבירה שקשקשת זה הלבוש שלו, שהרי אנו צריכים לדעת מה הסימן העיקרי שבו הדג כשר), והתשובה – מהפסוק "ושריון קשקשים הוא לבוש". אך אם יש לנו מקור מהם 'קשקשים', חוזרת השאלה מדוע לא כתבה התורה רק קשקשים בלבד? תשובה: אמר רבי אבהו וכן תנא דבי ר' ישמעאל "יגדיל תורה ויאדיר".

*

תנו רבנן: נאמר בדגים את מה כן לאכול "את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת ... אתם תאכלו", וכן את מה לא לאכול "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת ... מבושרם לא תאכלו".

הברייתא שואלת אם כתוב את מה כן לאכול, אני כבר מבין לבד את מה לא לאכול. ומאידך אם כתוב את מה לא לאכול, אני כבר מבין לבד את מה כן לאכול. ואם כן מדוע התורה הוצרכה לכתוב זאת פעמיים? והתשובה – כדי שהאוכל דג בלי סנפיר וקשקשת יעבור גם על 'עשה' וגם על 'לא תעשה'.

הברייתא ממשיכה:

"תאכלו מכל אשר במים" מה תלמוד לומר? מדוע בפסוק הנ"ל כתוב פעמיים שדג שיש לו סנפיר וקשקשת מותר לאכול אותו? "את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים ובמים ובנהלים אתם תאכלו". והיינו שתחילת הפסוק מיותרת.

הברייתא משיבה: שיכול הואיל והתיר במפורש וכו': יש ארבעה אופנים של בעלי חיים הגדלים במים. א. ימים ונחלים. ב. מים הנובעים בחריצים ונעיצים. ג. מים המכונסים בבורות שבקרקע בלי נביעה. ד. מים שבתוך כלים המטלטלים.

התורה אסרה לאכול דגים בלי סנפיר וקשקשת רק בימים ונחלים, וכן במים נובעים הנמצאים בחריצין ונעיצין הדומים להם. אבל היא התירה לאכול שרצים בלי סנפיר וקשקשת שגדלים במים שאינם נובעים, בתוך כלים, וכן בתוך בורות.

יש שני פסוקים המתירים אכילת שרצים בלי סימנים במים שאינם ימים ונחלים. אחד סתום ואחד מפורש, כפי שיבוארו להלן. בפסוק המפורש כתוב ששרצים הנמצאים בכלים מותרים. היה מקום לחשוב שגם הפסוק שהתיר בסתם, לא התיר אלא בכלים אבל לא בכורות. ומניין לרבות בורות שיחין ומערות שאדם מתכופף ושותה מהן בלי לבדוק אותם? על כך תלמוד לומר "תאכלו מכל אשר במים". כלומר הפסוק מתפרש כך "את זה תאכלו מכל אשר במים" בשאר מים כגון בכורות וכלים תאכלו בלי לבדוק. אמנם "כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אתם תאכלו" בימים ונחלים אתם צריכים לבדוק שיש סנפיר וקשקשת.

עד כאן הברייתא. והגמרא מבארת.

שאלה: היכן התיר בכלים? מאיזה פסוק אנו לומדים ששרצים שבכלים מותרים? (בעמוד הבא יתבאר מהו הפסוק המפורש ומהו הפסוק הסתום). **תשובה:** דכתיב את זה תאכלו וכו': נאמר "את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים". דוקא בימים ובנחלים אם יש לו סימנים מותר לך לאכול אותו ואם לאו אסור לך לאכול, אבל במים שבכלים אפילו אם אין לו סימנים מותר לך לאכול.

קושיא: אימא בכלים אע"ג דאית ליה לא תיכול: אולי הפסוק מתפרש להיפך, שבכלים אפילו אם יש סימנים אסור לך לאכול? **תירוץ:** לא סלקא דעתך: אתה לא יכול להעלות זאת בדעתך, משום שנאמר "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ... שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם" משמע שדוקא בימים ובנחלים אם אין לו סימנים אסור לך לאכול, אבל בכלים אפילו אם אין לו סימנים מותר לך לאכול.